Eelnõu seisuga 05.11.2026

REGIONAAL- JA
PÕLLUMAJANDUSMINISTEERIUM

Põllumajanduse ja kalanduse valdkonna arengukava aastani 2030

Eessõna

Põllumajanduse ja kalanduse valdkonna arengukava aastani 2030 (PõKa 2030) seob ühtseks tervikuks põllumajanduse, kalanduse, toiduainetööstuse ning maa- ja rannapiirkondade arengusuunad.

Arengukava eesmärk on seada siht ja aidata kaasa Eesti toidujulgeoleku tagamisele, toidusektori konkurentsivõime kasvule, maa- ja rannapiirkondade tasakaalustatud arengule, taimede ja loomade heale tervisele, mulla ja veekeskkonna seisundi paranemisele, kliimaeesmärkide täitmisele ja kliimamõjudega kohanemisele, elurikkuse säilimisele ja toiduohutusele.

Maailm meie ümber muutub kiiresti ning Eesti põllumajanduse ja kalanduse kestlikkuse, arengu ja konkurentsivõime tagamiseks on oluline tugevdada kõigi osapoolte (ettevõtjad, avalik sektor, haridus-, teadus- ja arendusasutused, mittetulundusühingud jt) koostööd ning parandada toodangu ning teenuste kvaliteeti. See loob eeldused toidusektori rahvusvahelise konkurentsivõime tugevdamiseks ja kõrgema lisandväärtusega toodete ekspordi kasvuks, mis omakorda toetab ettevõtete investeerimisvõimekust, innovatsiooni ja kestlikku arengut ning aitab suurendada Eestis loodavat lisandväärtust.

Arengukava vahehindamisel leiti, et välis- ja sisekeskkonnas toimuvate muutuste ning kasvava ebakindluse tõttu on üha olulisem tagada Eesti inimestele toidujulgeolek. Selle põhimõte on lihtne: Eesti peab suutma oma inimesi toita ka keerulistel aegadel. Selleks on vaja tugevat kohalikku tootmist, konkurentsivõimelist toidutööstust, toimivat tarneahelat, proportsionaalseid reegleid ning valmisolekut teha õigel ajal õigeid otsuseid.

Koos teiste maapiirkonna ettevõtetega täidavad üle Eesti hajusalt paiknevad eri suurusega põllumajandus- ja toidusektori ettevõtted olulist rolli nii toidu- kui ka territoriaalse julgeoleku seisukohast. Selleks peavad sektor ja maapiirkonna ettevõtluskeskkond olema kestlikud kolmes olulises aspektis: majanduslikult konkurentsivõimelised, kliimamuutustega kohanevad ja keskkonnahoidu panustavad ning atraktiivsed tööandjad, kes loovad ettevõtlus- ja arenguvõimalusi ka tööturule sisenevale nooremale põlvkonnale. Nende eesmärkide saavutamisel on võtmeroll hästi toimival innovatsioonisüsteemil, mis toetab uute teadmiste ja tehnoloogiate loomist ning nende rakendamist praktikas, samuti uudsete tootmisviiside, praktikate ja oskuste levikut kogu sektoris.

Arengukavas on eesmärkide saavutamiseks vajalikud sekkumised jagatud üheksa tegevussuuna vahel: põllumajanduskeskkond; taimetervis, loomade tervis ja heaolu; toiduohutus; kvaliteetsed sisendid põllumajanduses; põllumajandussaaduste tootmine, väärindamine ja turustamine; maa- ja rannapiirkonna areng; teadus ja innovatsioon ning teadmussiire; kestlik kalandus ning toidujulgeolek. PõKa 2030 eesmärkide täitmisse panustab ka erasektor oma valdkondlike arengukavade tegevustega.

Arengukava on oluline alus Euroopa Liidu välisvahendite planeerimisel.

Minister
Hendrik Johannes Terras

Kantsler
Triin Kõrgmaa

Sisukord

Eessõna 2

1. Visioon ja eesmärgid 4

2. Väliskeskkonna muutused 8

3. Tegevussuunad. 12

Tegevussuund 1. Põllumajanduskeskkond. 13

Tegevussuund 2. Taimetervis, loomade tervis ja heaolu 16

Tegevussuund 3. Toiduohutus 19

Tegevussuund 4. Kvaliteetsed sisendid põllumajanduses 21

Tegevussuund 5. Põllumajandussaaduste tootmine, väärindamine, turustamine 24

Tegevussuund 6. Maa- ja rannapiirkonna areng 28

Tegevussuund 7. Teadus ja innovatsioon ning teadmussiire 30

Tegevussuund 8. Kestlik kalandus 32

Tegevussuund 9. Toidujulgeolek 35

4. Arengukava elluviimine 37

1. Visioon ja eesmärgid

Visioon 2030: Igas Eesti piirkonnas on hea elada ja Eesti toit on hinnatud!

Visiooni kohaselt on igal Eesti inimesel ligipääs piisavale ja ohutule toidule igas olukorras ning hea mainega Eesti toidul on nõudlust nii kodu- kui ka välisturgudel. Kõik tarneahelas osalejad saavad õiglase sissetuleku toodetud saaduste, toidu ja pakutavate teenuste eest. Head elu igas piirkonnas iseloomustab atraktiivne elu- ja ettevõtluskeskkond, kus on võimalik teha hästi tasustatud ja mitmekesist tööd ning kus tegutsevad aktiivsed ja ühtehoidvad kogukonnad. Seetõttu on aastal 2030 iga Eesti piirkond väärtustatud, arenenud ja jõukas ning seal on ruumi nii suurtele kui ka väikestele ettevõtetele, kes panustavad majanduse arengusse.

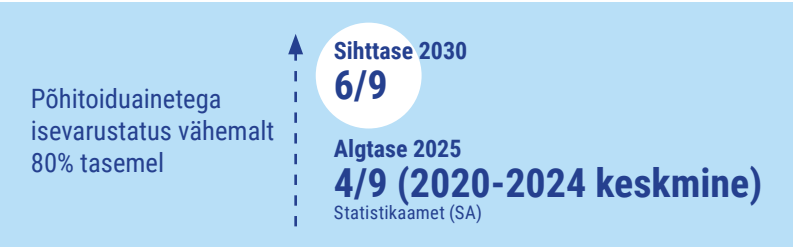
ARENGUKAVA ÜLDEESMÄRK

Eesti toit on eelistatud, toidusektori ettevõtted on edukad, keskkond ja elurikkus on hoitud ning maa- ja rannakogukonnad on elujõulised.

Arengukava üldeesmärk lähtub ühisest arusaamast, et toit on iga inimese igapäevane põhivajadus ning toidusüsteemi toimepidevus ja kodumaine toidutootmise võimekus Eesti julgeoleku keskne osa. Eesti peab suutma oma inimesi ohutu ja kvaliteetse toiduga varustada iga päev nii rahuajal, majandusšokkides kui ka ulatuslikes kriisides.

Üldeesmärgi saavutamiseks peab olema tagatud toidusüsteemi toimepidevus ja tootmisvõimekus, põllumajandus- ja kalandussektori ning toidutööstuse toodang peab olema kõrge kvaliteediga, ohutu, uuenduslik, tervist toetav ning toodetud keskkonnasõbralikult. Selleks on tarvis rohkem koostööd nii valdkondade sees kui ka eri sektorite vahel ning rakendada uusimaid teadustulemusi ja parimaid tehnoloogiaid. Samuti on oluline tugevdada toidusektori rahvusvahelist konkurentsivõimet ning luua eeldused kõrgema lisandväärtusega toodete ekspordi kasvuks.

Isevarustatus

Eesti toidu eelistamine

Eesti toidul peab olema tugev kodumaine nõudlus ja ekspordipotentsiaal. Selle eelduseks on tarbijate usaldus (ohutus, kvaliteet, läbipaistvus), Eesti toidu hea maine ning võime vastata sihtturgude ootustele ja nõuetele.

Põllumajandussaaduste ja toidukaupade ekspordi ja impordi väärtuse suhe

Sihttase 2030
0,82

Algtase 2025
0,8
(SA)

Kodumaist toitu osta eelistavate Eesti tarbijate osakaal, %

Sihttase 2030
75

Algtase 2025
59 (2024)
Eesti Konjunktuuriinstituut (EKI)

Toidusektori ettevõtete edukus

Toidusektori loodud lisandväärtus peab kasvama ning toiduohutuse tase püsima kõrgel. Konkurentsivõimelised ja innovatsioonile tuginevad ettevõtted suudavad tagada tarnekindluse, eksporditulu ja tööhõive ka muutlikes oludes.

Toiduohutuse baromeeter

Sihttase 2030
≥ 100

Algtase 2025
103,91
(REM)

Põllumajanduse, kalapüügi ja toiduainete tootmise ning joogitööstuse loodud lisandväärtus hõivatu kohta, 3 a liikuv keskmine, €

Sihttase 2030
41 400

Algtase 2025
35 100
(SA)

Keskkonna ja elurikkuse hoidmine

Keskkonna hea seisund on toidutootmise alus ja strateegiline ressurss. Tuleb vähendada toidutootmise negatiivset keskkonna- ja kliimamõju ning hoida mulda, vett ja elurikkust.

Kasvuhoonegaaside (KHG) heide põllumajandustoodangu väärtuse kohta

Sihttase 2030
Madalam kui 2,5 t CO2 ekv/ tuh EUR

Algtase 2025
2,47 (2024)
(Keskkonnaportaal)

Kimalaste mitmekesisuse indeksi muutus

Sihttase 2030
>=0,0019 (2010-2029 trendijoone tõus)

Algtase 2025
0,0153 (2010-2018 trendi tõus)
Maaelu Teadmuskeskus (METK)

Põllumajandusmaa orgaanilise süsiniku varu

Sihttase 2030
>= 115,9 Mt (2027-2029)

Algtase 2025
115,9 Mt (2016-2018 keskmine)
(METK)

Maa- ja rannakogukondade elujõulisus

Elujõulised maa- ja rannakogukonnad toetavad Eesti toidujulgeolekut ja territoriaalset toimepidevust. Tuleb tagada elamise, töötamise ja kogukonnaelu võimalused kogu Eestis.

Maapiirkonna elanike vanuses 20-64 tööhõive määra erinevus võrreldes linnalise ja väikelinnalise asustuspiirkonnaga

Sihttase 2030
<3%-punkti madalam

Algtase 2025 0,5%-punkti madalam
(SA)

ARENGUKAVA ALAEESMÄRGID

Arengukaval on kaks alaeesmärki, mille elluviimiseks vajalikud tegevused on planeeritud arengukava tegevussuundades. Alaeesmärke viiakse ellu programmidega, mida uuendatakse igal aastal.

1. Tark ja kestlik põllumajandus, kalandus ja toidutootmine, mis tagavad toiduga kindlustatuse.

Kasutuses oleva põllumajandusmaa pindala, ha

Sihttase 2030
990 000

Algtase 2025
982 063
(SA)

Keskkonnasõbralikult majandatava maa osakaal, %

Sihttase 2030
>90

Algtase 2025
93,09
Põllumajanduse Registrite ja Informatsiooni Amet (PRIA)

Kogu tarneahela loodava lisandväärtuse osatähtsus kogu ettevõtlussektori lisandväärtuses, %

Sihttase 2030
7,2

Algtase 2025
6,5 (2024)
(Eurostat)

Eesti päritolu põllumajandussaaduste ja toidukaupade osakaal kogu Eesti päritolu kaupade ekspordis, %

Sihttase 2030
15,5

Algtase 2025
15
(SA)

Heas seisus kalavarude arv, %

Sihttase 2030
60

Algtase 2025
50 (2024)
(REM)

Eesti kalandussektori esmatootmise kogu väärtus, mln €

Sihttase 2030
85,1

Algtase 2025
68,3
(SA)

2. Eestis on kestlik toidutootmine, ohutu toit ja hoitud keskkond.

Tarbija toiduohutuse alase kindlustunde indeks, %

Sihttase 2030
>72

Algtase 2025
74
(REM)

Loomakasvatuses antibiootikumise kasutamise tase, mg/PCU

Sihttase 2030
37,5

Algtase 2025
40,2
Põllumajandus- ja Toiduamet (PTA)

Piirnormi ületavate taimekaitsevahendite jääkide proovide osakaal Eesti päritolu toidus, %

Sihttase 2030
<1

Algtase 2025
0,83
(PTA)

PõKa 2030 VISIOON

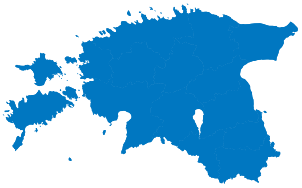
Igas Eesti piirkonnas on hea elada ja Eesti toit on hinnatud!

ÜLDEESMÄRK

Eesti toit on eelistatud, toidusektori ettevõtted on edukad, keskkond ja elurikkus on hoitud ning maa- ja rannakogukonnad on elujõulised.

ALAEESMÄRK

Tark ja kestlik põllumajandus, kalandus ja toidutootmine, mis tagavad toiduga kindlustatuse

ALAEESMÄRK

Eestis on kestlik toidutootmine, ohutu toit ja hoitud keskkond.

Tegevussuunad

- Põllumajandus-keskkond
- Taimetervis, loomade tervis ja heaolu
- Toiduohutus
- Kvaliteetsed sisendid põllu-majanduses
- Põllumajandus-saaduste tootmine, väärindamine ja turustamine
- Maa- ja rannapiirkonna areng
- Teadus ja innovatsioon ning teadmussiire
- Kestlik kalandus
- Toidujulgeolek

2. Väliskeskkonna muutused

Geopoliitika ning ilmastiku- ja keskkonnariskid

Maailm on viimaste aastatega muutunud ebakindlamaks ning aastakümneid püsinud põhimõtted on muutumises. Globaalne julgeolekuolukord on viimastel aastatel märgatavalt pingestunud, mida on mõjutanud näiteks Venemaa täiemahuline sõda Ukraina vastu, sõjaline kriis Lähis-Idas ning Hiina ja Ameerika Ühendriikide strateegiline rivaalitsemine. Sõjalised konfliktid, sanktsioonid ja geopoliitilised pinged on muutnud rahvusvahelise kaubanduse senisest ebastabiilsemaks ja ettearvamatumaks[1]. Samaaegselt süvendavad kliimamuutused, sh äärmuslikud ilmastikunähtused, põuad ja üleujutused, riske tootmisele, transpordile ja energiavarustusele. Kliimamuutused, aga ka geopoliitilised riskid, mõjutavad taimekahjustajate ja loomataudide levikut ning toiduohutust. Kliimariskid mõjutavad eriti tugevalt piirkondi, kus paiknevad olulised tooraineallikad või logistikakeskused, tekitades tarneahelates katkestusi ja tuues kaasa hinnatõuse. Pikad ja hajutatud tarneahelad, mis olid globaliseerumise kõrgajal efektiivsuse sümboliks, on osutunud haavatavaks nii poliitiliste kui ka looduslike kriiside suhtes. Seetõttu on paljud riigid ja ettevõtted hakanud eelistama lühemaid tarneahelaid, tuues tootmist lähemale lõpptarbijale või liitlaste territooriumile. Selline „sõbralike riikide" või lähiregioonide eelistamine vähendab sõltuvust geopoliitiliselt riskantsetest partneritest, kuid võib suurendada kulusid. Riigid pööravad üha enam tähelepanu strateegilisele autonoomiale, soovides tagada kontrolli kriitiliste ressursside nagu energia, haruldaste muldmetallide ja toidutootmise üle. See tähendab senisest suuremaid investeeringuid kohalikku tootmisvõimekusse, varude loomisesse ja alternatiivsete tarneteede arendamisse.

Toidutootmine nii Eestis kui Euroopas on tihedalt seotud EL õigusraamistiku ja rahastusega. Ka perioodi 2028–2034 riigiplaanis on oluline hoida toidujulgeolekut fookuses. Euroopa Komisjoni (EK) üks suunistest on poliitiliste otsuste tegemisel arvestada, kas need suurendavad konkurentsivõimet ja toidujulgeolekut ning vähendavad sõltuvust sisenditest.

Euroopa Liidu raamistik koosneb mitmest suunast, mis toetavad toidujulgeolekut, sh ühine põllumajanduspoliitika, 2021. aasta kriisiplaan toiduvarustuse ja toidujulgeoleku tagamiseks, Euroopa toidujulgeoleku kriisivalmiduse ja reageerimise mehhanism EFSCM[2], 2025. aasta põllumajanduse ja toidu visioon, ELi kriisivalmiduse strateegia ning laiem arutelu strateegiliste sõltuvuste vähendamisest. 2025. aasta visioonis nimetab EK otseselt vajadust vähendada kriitilisi impordisõltuvusi, mitmekesistada kaubandussuhteid, luua uusi ekspordivõimalusi ja tugevdada rahvusvahelisi partnerlusi. Kuigi ELi toidusüsteemi vastupanuvõime ja isevarustatus on seni taganud toidu kättesaadavuse Euroopas, tuleb valmistuda uute riskide ja üleilmsete kriiside jaoks. Strateegiline autonoomia ei tähenda ainult rohkem toidutootmist lühikeses vaates. Kliimamuutused, veepuudus, mullastiku seisund ja elurikkuse kadu mõjutavad otseselt Euroopa pikaajalist tootmisvõimet. Seetõttu seob EK visioon konkurentsi- ja vastupanuvõime kliimakohanemise, veealase vastupanuvõime (inglise keeles *water resilience*), teadus- ja innovatsioonipoliitika, digilahenduste ning kestlike põllumajanduspraktikatega.

1 Nt tollitariifid, kaubandusteede sulgemine.
2 European Food Security Crisis preparedness and response Mechanism.

Kokkuvõttes kujundavad muutunud julgeolekukeskkond ja kliima üleilmseid tarneahelaid ümber, suurendades regionaalset killustatust ja suunates riike suurema strateegilise autonoomia poole.

EK on geopoliitilise olukorra pingestumise tõttu võtnud fookusse idapiirialade strateegilise tähtsuse ning suurendanud tähelepanu ja toetust nende piirkondade elujõulisuse, julgeoleku ja majandusliku vastupanuvõime tugevdamisele.

Majanduskeskkond ja tarbijanõudlus

Aastatel 2022–2025 mõjutas Eesti majanduskeskkonda kõrge ja kõikuv inflatsioon, sh toiduainete hinnatõus, mis vähendas leibkondade reaalsissetulekuid ja ostujõudu. Aastate 2022–2025 keskmiste tarbijahinnaindeksite võrdluses suurenes üldine hinnatase Eestis 18,4%, sh toidu ja mittealkohoolsete jookide puhul oli kasv 27,9%. Keskmine brutokuupalk suurenes samal perioodil 27,2%.

Energiakriisi ja tootmissisendite kallinemise mõju kandus üle kogu toiduahela kulubaasi ning koos maksutõusudega ja muude maksupoliitiliste muudatustega suurenes leibkondade püsikulude osakaal. Selle tulemusel vähenes tarbijate hinnataluvus ning tugevnes surve otsida soodsamaid alternatiive nii toidu- kui ka muude esmatarbekaupade ostmisel.

Ostujõu vähenemine on muutnud tarbijakäitumist ja toidunõudluse struktuuri: kasvanud on hinnatundlikkus ja sooduspakkumiste osakaal ostukorvis, sagenenud on odavamate toodete ja kaubamärkide eelistamine ning asendusostud. EKI 2024. aasta uuringu[3] tulemused näitavad, et kuigi tarbijad hindavad jätkuvalt kohalikku toitu, on elukalliduse tõus suurendanud hinnatundlikkust ning kodumaise toidu eelistamine on vähenenud – kodumaist toitu osta eelistavate tarbijate osakaal langes 61%-lt 2022. aastal 59%-ni 2024. aastal. Ostuotsuste tegemisel on olulisemale kohale tõusnud toidukauba soodne hind ja sooduspakkumised, mida 71% tarbijatest peab ostuotsuse tegemisel väga oluliseks (7 protsendipunkti rohkem kui 2022. aastal) ning sooduspakkumiste tähtsus on kasvanud 65%-lt 70%-ni.

Lisaks on ostujõu langus vähendanud kulutusi väljas söömisele, mis omakorda mõjutab toitlustussektoriga seotud väärtusahelaid. Toiduhindade inflatsiooni ja maksutõusude koosmõju suurendab haavatavamate leibkondade toiduga kindlustatuse riske ning kasvatab ühiskondlikku ootust, et toidu kättesaadavus ja hinnasurve leevendamine oleksid käsitletud süsteemselt kogu väärtusahelas.

Sektori ettevõtetele tähendab ostujõu langus täiendavat survet kasumlikkusele. Tarbijad ootavad madalamaid hindu samal ajal, kui ühiskonna ootused loomaheaolule ning kliima- ja keskkonnahoidlikule tootmisele kasvavad. Tootmise ja töötlemise kulud, sh energia-, tööjõu-, sisend- ja finantseerimiskulud, on varasemast kõrgemad ning hinnavolatiilsus on suurenenud. See suurendab vajadust tootlikkuse tõstmise, energiatõhususe ja digitaliseerimise järele ning toetab lisandväärtusega toodete ja efektiivsemate ärimudelite arendamist, kuid võib samal ajal piirata ettevõtete investeerimisvõimekust. Väliskeskkonna muutudes kasvab risk, et hinnasurve kandub väärtusahelas ebaproportsionaalselt esmatootjatele ja väiksematele toiduainetööstuse ettevõtetele, mistõttu suureneb vajadus läbipaistvama ja tasakaalustatuma turukorralduse, lepingusuhete ning riskijaotuse järele.

Ühiskonna ootused loomade heaolu parandamisele on kõrged. Uute nõuete kehtestamisel peab

3 Eesti elanike toidukaupade ostueelistused ja hoiakud 2024

loomakasvatussektor kohandama oma seniseid ärimudeleid. Kohanemise peamisteks eeldusteks on vajalikud investeeringud ja piisav üleminekuaeg. Üheaegselt oodatakse nii loomade heaolu parandavate pidamistingimuste tagamist kui ka põllumajandustoodete hindade püsimist madalal tasemel. Nende vastandlike ootuste ühildamine on kogu loomakasvatussektorile suur väljakutse.

Tarbija ei tee kestlikke ja tervist toetavaid toiduvalikuid ning selliste otsuste tegemine on tänases toidukeskkonnas[4] keeruline. Näiteks on tarbijate märgistuse uuringu[5] kohaselt kõige sagedamini nimetatud probleemideks liiga väike kiri toidu pakenditel (74%) ja kehva paigutuse tõttu on info pakendil raskesti leitav (58%). Eesti täiskasvanud rahvastiku tervisekäitumise uuringu andmetel oli 2024. a 16–64-aastastest ülekaalus või rasvunud 52%. Liigsel kehakaalul on suur mõju tervishoiusüsteemile: ülekaalu ja rasvumisega seotud haigustega kaasneb Eestis ligi 250 000 haigusjuhtu aastas (neist ligi 2/3 südame- ja veresoonkonnahaigused ja II tüüpi diabeet). Täiskasvanute liigse kehakaalu aastane kogukulu Eesti täisealises rahvastikus on arvestuslikult 124,7 miljonit eurot (2024).

Samuti on probleemiks toidujäätmete teke. Eestis tekib kodumajapidamistes ligikaudu 80 000 tonni toidujäätmeid aastas, mis teeb umbes 61 kg inimese kohta. Sellest märkimisväärne osa on välditav toidukadu ehk söögikõlblik toit, mida visatakse ära ligikaudu 26 kg inimese kohta aastas.

Teadus- ja arendustegevus, teadmussiire, innovatsioon ja digitaliseerimine

Teadus-ja arendustegevus, innovatsioon ja digitaliseerimine on muutunud konkurentsivõime allikaks nii põllumajandus-, kalandus- ja toiduettevõtjatele kui ka kohalikele kogukondadele. Digitaliseeritud täppispõllumajandus (sh satelliidid, droonid, sensorid, otsustustugi) on sisendihindade volatiilsuse ja maapiirkondade tööjõupuuduse tingimustes üha tasuvam. Ettevõtete, omavalitsuste, riigi ja ELi tasandi juhtimisprotsesside andmehalduse ühildumise ja usaldusväärsuse eelduseks on kokku lepitud andmestandardid ja andmeõigused. Lisaks tuleb tagada erasektori ja riigi infosüsteemide koostoime, mis aitab ettevõtjal vähendada halduskoormust andmete ristkasutamisel ning annab kindlustunde andmete arhiveerimisel ja eesmärgipärasel väärindamisel.

Andmete kvaliteedi, kättesaadavuse ja ristkasutusvõimaluste parandamiseks tuleb arendada teenuseid, mis võimaldavad kasutada tehisintellekti juhtimisotsusteks vajaliku info loomiseks nii avalikus kui ka erasektoris. Loomakasvatuses ja vesiviljeluses arendatakse ja rakendatakse bioturvalisuse meetmeid, sh antimikroobse resistentsuse ennetamiseks, ning võetakse kasutusele alternatiivseid ja kohalikke valguallikaid ning metaaniheidet vähendavaid uusi söötmistehnikaid.

Tulemuspõhine ÜPP strateegiakava 2023–2027 andis tõuke andmepõhisele juhtimisele ja seirele, võimaldades ettevõtjatel tõsta tootlikkust, maandada riske ja täita kasvavaid keskkonna- ja turunõudeid. Ka Eestis kasvas huvi digi- ja andmepõhiste lahenduste ja pilootprojektide vastu. Kasutusele võeti põllumajanduse juhtimistarkvara, mulla seire- ja otsustustoe lahendusi ning digitaalseid planeerimisvahendeid nagu eAgronom, PaulTech, Terake, Abimasin, Põllupiirangute kalkulaator jt.

4 Toidukeskkond on tingimuste kogum, mis mõjutab seda, millist toitu inimesed saavad valida, osta ja tarbida. See hõlmab näiteks toidu füüsilist kättesaadavust, hinda, turundust, märgistust, kvaliteeti, ohutust ning sotsiaalseid ja kultuurilisi norme (HLPE. 2017. Nutrition and food systems. A report by the High Level Panel of Experts on Food Security and Nutrition of the Committee on World Food Security. Rome.; FAO. 2016. *Influencing food environments for healthy diets*. Food and Agriculture Organization of the United Nations.).

5 RAIT Faktum & Ariko, 2023; Toidu märgistuse ja toiduhügieeni alane uuring.

Sellised innovatiivsed lahendused aitavad ettevõtjatel muutuvates oludes tootmist teadlikumalt kavandada, ressursikasutust optimeerida ning vähendada tootmise keskkonna- ja kliimamõju. Lisaks rakendatakse keskkonnasõbraliku majandamise toetuse kohustusliku nõudena e-põlluraamatu pidamist, mida taotleja võib pidada kas PRIA e-teenuse keskkonnas või PRIA e-teenuse keskkonnaga liidestatud eratarkvaras. Samuti on toetusega seotud lämmastikubilansi pidamise nõue, mille kohaselt arvutatakse põlluraamatusse sisestatud andmete põhjal automaatselt PRIA e-teenuse keskkonnas lämmastiku kasutamine põllupõhiselt. Läbi toetuse soovime nügida taotlejaid kasutama digilahendusi, mis aitavad nende tootmist planeerida ning kasutada sisendeid optimaalselt ja sihipäraselt.

Põllumajandustootjatele loodi süsiniku jalajälje hindamise tööriist ning alustati innovatsiooniprojektiga rohefoor, mille eesmärk on luua digitaalse tööriista prototüüp kestlikkuse terviklikuks hindamiseks. Tööriist kasutab alusandmetena võimalikult palju erinevates riiklikes andmekogudes olevaid ja riigi poolt kogutavaid andmestikke. Rohefoori majandusliku mõõte puudujääke katab põllumajandusliku kestlikkuse andmevõrgu andmestik, millesse on lisatud majandusnäitajate kõrval ka keskkonna ja sotsiaalse sisuga näitajaid. Projekt MULD2 tõstab Eesti mullateaduse ja mullaandmete kasutusväärtuse 2026. a jooksul uuele tasemele. See on ulatuslik ja süstemaatiline pingutus, et muuta olemasolev mullastikukaart tänapäevaseks, dünaamiliseks ja rahvusvaheliselt kõnelevaks. Projekt loob aluse teadlikumaks maakasutuseks, kus meil on olemas usaldusväärne ja ajakohane ruumiline teave. Andmekuubi kaudu jõuab mullainfo lihtsasti ka praktilise kasutajani – olgu selleks põllumees, omavalitsus või poliitikakujundaja. Teadusasutuste koostöös on käimas ka teadus- ja arendusprojekt „Maakasutuse juhtimistöölaud", mille eesmärk on luua terviklik ja teaduspõhine ruumiandmetele tuginev maakasutuse otsustustoe prototüüp, mis aitab tasakaalustada looduskaitse, kliimaeesmärkide ja majandusarengu vajadusi.

Maa- ja rannapiirkondade jaoks loovad digilahendused võimaluse arendada uusi ärimudeleid, parandada teenuste kättesaadavust ning toetada kaugtööd ja kogukondlikku innovatsiooni (nt ühisturundus).

ÜPP 2023–2027 põllumajanduslike teadmiste ja innovatsiooni süsteemi AKIS (*Agricultural Knowledge and Innovation System*) meetmete pakett toetab teadmiste liikumist inimeste, organisatsioonide ja institutsioonide vahel, kes kasutavad ning loovad teadmisi põllumajanduse ja sellega seotud valdkondade jaoks. AKISe põhieesmärk on sektori ettevõtjate toodete ja teenuste lisandväärtuse tõstmine.

3. Tegevussuunad

TEGEVUSSUUND 1

Põllumajanduskeskkond

Eestis on mitmekülgne põllumajandusmaastik ja hästi säilinud elurikkus. 2025. aastal majandati keskkonnasõbralikult üle 93% kasutatavast põllumajandusmaast ning mahepõllumajandusmaa moodustas 23% kogu põllumajandusmaast.

Eesti muldade seisund on üldiselt hea, mis tähendab, et mulla keemiline, bioloogiline ja füüsikaline seisund võimaldab pakkuda inimestele ja keskkonnale ökosüsteemiteenuseid nagu ohutu, toitainerikas ja piisav toit, biomass, puhas vesi, toitaineteringlus, süsiniku talletamine ja elurikkust toetavate elupaikade säilimine. Tähelepanu vajab mulla struktuursuse parandamine, mulla orgaanilise süsiniku varu säilitamine ja tihenemise vähendamine. Mulla seisundi parandamine on põllumajandustootjale otseselt majanduslikult kasulik – heas seisundis muld annab paremaid saake ja vähendab sisendikulu.

Elurikkuse ja kliimaeesmärkide täitmiseks on olulised pärandniidud, väärtuslikud püsirohumaad, pikaajalised rohumaad ning seal loomade karjatamine, maastikuelemendid ja muud kõrge loodusväärtusega alad. Need aitavad siduda süsinikku, toimivad tolmeldajate ja taimekahjustajate looduslike vaenlaste tugialadena ning pakuvad ökosüsteemiteenuseid kogu põllumajandusmaastikule.

Põllumajanduses on kasvuhoonegaaside heitkogused märkimisväärselt vähenenud pärast Nõukogude Liidu lagunemisest tingitud ühiskondlikke ja sotsiaalmajanduslikke murranguid, millega kaasnes põllumajandusmaa kasutusest väljalangemine, kariloomade arvu kahanemine ning mineraalväetiste ja loomasõnniku kasutamise vähenemine. Kuigi võrreldes 1990. aastaga on heitkogused vähenenud

poole võrra, on alates 2004.–2005. aastast, mil Eesti liitus Euroopa Liiduga, kasutatava põllumajandusmaa pindala ja sektori tootlikkus hakanud taas kasvama. Koos tootlikkusega on aga kasvanud ka kasvuhoonegaaside heide ja surve keskkonnale.

Kuigi nitraatide sisaldus Eesti jõgedes on stabiilne ning järvedes ja rannikumeres madal, on Pandivere ja Adavere-Põltsamaa nitraaditundliku ala põhjavee nitraatiooni sisaldus suurenenud. Piirkondlikult toimub ka põllumuldade toitainevaru suurenemine (eeskätt fosfor) ja sellest tingitult suureneb leostumise oht. Seire käigus on nii põhja- kui ka pinnaveest leitud taimekaitsevahendite jääkide piirväärtuse ületusi. Seetõttu tuleb nt väetiste kasutamisel veelgi enam arvestada põllumuldade agrokeemiliste näitajate ja muude omadustega.

Elurikkust iseloomustav põllulindude indeks on jätkuvalt langustrendis, mis viitab mh põllumajandusmaastiku ühetaolistumisele ja elupaikade vähenemisele. Täiendavaks surveteguriks elurikkusele ja maastikele on invasiivsed võõrliigid.

EESMÄRGID

- **Väetiste ja taimekaitsevahendite kasutamise negatiivne mõju keskkonnale on vähene.**
- **Põllumuldade seisund on hea.**
- **Põllumajandustootmise negatiivne mõju kliimamuutustele ja õhukvaliteedile on vähenenud.**
- **Säilinud on põllumajandusmaa elurikkus ja maastikuline mitmekesisus ning tagatud on agroökosüsteemi teenuste toimimine.**

Tegevus eesmärkide saavutamiseks:

- Tihendatakse taimekaitsevahendite turustamise ja kasutamise järelevalvet ning väetiste ja põllumajandusest pärinevate muude toitainete kasutamise, mulla seisundi ja põllumajandusmaa elurikkuse seiret.
- Soodustatakse mahepõllumajandust ning kliima- ja keskkonnahoidlikke tegevusi ja praktikaid, mis säästavad pinna- ja põhjavett, aitavad tagada põllumulla head seisundit ja põllumajandusmaastiku struktuurset mitmekesisust ning suurendavad ekstensiivse loomakasvatuse ja liigirikaste rohumaade osakaalu.
- Põllumajanduskeskkonna meetmed kujundatakse selliselt, et need võimaldaksid laialdast rakendamist, hõlmaksid võimalikult suurt osa põllumajandusmaast ja võtaks arvesse tehnoloogilisi võimalusi.
- Investeeringute toetamisel eelistatakse kliimasäästlikke, elurikkust suurendavaid ja õhusaastet vähendavaid tehnoloogiaid.
- Toetatakse kestlikku ja mitmekesist maakasutust. Edendatakse segatootmist ehk loomakasvatuse ja taimekasvatuse kombineerimist, aiandustootmist ning muid mitmekesist maakasutust soodustavaid majandamisviise. Turvasmullaga maa kasutamist suunatakse eelistatult

rohumaaviljeluse poole ning vajaduse korral edendatakse sellistel aladel veerežiimi tõstmist või looduslike taastumisprotsesside soodustamist.

- Rakendatakse digilahendusi ja digitaalseid planeerimisvahendeid keskkonna- ja kliimamõjude väljaselgitamiseks ning kohapõhiseid olusid arvestavate taimekasvatussoovituste andmiseks (nt taimetoitainete vajadus ja väetamissoovitused, süsinikubilansi arvutamine, taimekaitsesoovitused).
- Soodustatakse täppisviljeluse laiemat rakendamist.
- Tõhustatakse kaugseirega (satelliitide ja droonide abil) andmete kogumist, andmehaldust ja andmeanalüüsi põllumajandusmaa taimiku ning muldade seisundi hindamiseks.
- Tõhustatakse taimekaitsevahendite ja nende toimeainete hindamist, määratud ulatuses kasutuspiirangute seadmist ning uute ja ohutumate taimekaitsevahendite turule toomist.
- Soodustatakse ringbiomajanduse põhimõtetele tuginevaid lahendusi ja mineraalväetiste kasutamise kõrval orgaaniliste väetiste (eelkõige tahesõnnik ja kompost) suuremat tootmist ja kasutamist, samuti külvikorda haljasväetiste lisamist.
- Suurendatakse vedelsõnniku ja digestaadi töötlemise võimekust, sh separeerimine ning nende väetistega seotud toitainete liikumise uuringuid.
- Soodustatakse alternatiivkütuste (sh biometaan) laiemat kasutust ning fossiilkütuste kasutamise vähendamist põllumajandustöödel.
- Valmistatakse ette ja rakendatakse Euroopa Liidu mullaseire ja vastupidavuse direktiivist ning looduse taastamise kavast tulenevaid tegevusi, et tugevdada mullakaitset ja põllumajandusmaastiku elurikkust ning parandada põllumajanduslike ökosüsteemide seisundit.

Tegevussuund 1 toetab ÜRO säästva arengu eesmärke:

TEGEVUSSUUND 2

Taimetervis, loomade tervis ja heaolu

Kaubanduse globaliseerumine ja kliimamuutused toovad kaasa uute taimekahjustajate ja loomataudide suureneva leviku ning uued riskid söödaohutuse valdkonnas. Seetõttu on esmatähtsad ennetustegevused, riskipõhine seire, tõhus järelevalve ning valmisolek ohtude varajaseks avastamiseks ja kiireks tõrjeks.

Loomatervise valdkonnas püsib taudide leviku risk kõrge. Probleemideks on vähenenud seirete maht, mis ei anna täielikku ülevaadet peamiste majanduslikult oluliste karjapõhiste loomataudide levikust, ning bioturvalisuse tagamine. Eesti loomakasvatust toetab hea kohalik söödabaas ning tänapäevased farmitehnoloogiad. Söödaohutuse valdkonnas suurendavad riske kliimamuutused, e-kaubanduse kasv, uued söödamaterjalid ja impordisõltuvus.

Loomataudide kontrollimiseks ja seireks on vajalik rakendada vastavaid tauditõrjeprogramme. Olulised on ennetustegevused ja valmisolek taudijuhtumitele reageerimiseks.

ELi tasandil nähakse, et ühiskond ootab loomakasvatuselt üha suuremat läbipaistvust, paremat loomade heaolu ning kõrgemate kestlikkuse- ja heaolustandardite järgimist[6]. Loomapidajatele on makstud loomade heaolu- ja mahetoetust, et motiveerida kohustuslikust kõrgemate nõuetega loomakasvatust.

6 Euroopa Komisjon. *EU livestock strategy*. Agriculture and rural development. Kättesaadav: https://agriculture.ec.europa.eu/overview-vision-agriculture-food/eu-livestock-strategy_en

Mikroobide resistentsus (AMR) mikroobivastaste ravimite suhtes on üheks inim- ja veterinaarmeditsiini tõsiseimaks ohuks. Eestis rakendatakse „Mikroobide antibiootikumi resistentsuse vähendamise tegevuskava" veterinaarmeditsiini valdkonnas, kuid toidu- ja söödakäitlejate, veterinaararstide, veterinaarravimite ning põllumajandusloomade registrid ei võimalda täielikult koguda ja analüüsida andmeid veterinaarravimite kasutamise kohta. Need andmed on vajalikud AMR-i leviku vähendamiseks vajalike tegevuste kavandamisel.

Taimetervise hea seisundi hoidmine on oluline põllumajanduse, metsamajanduse, looduskeskkonna ja rahvusvahelise kaubanduse toimimiseks. Ohtlike taimekahjustajate leviku piiramine eeldab järjepidevat seiret, ennetusmeetmeid ja kriisivalmidust. Euroopa Liidu taimetervise nõuetest tulenevalt on liikmesriikidel kohustus korraldada seire ja rakendada tõrjemeetmeid, kuid seiretegevuse EL kaasrahastuse vähenemine suurendab survet riigieelarvele.

EESMÄRGID

- Eesti on vaba ohtlikest taimekahjustajatest.
- Eesti on vaba eriti ohtlikest loomataudidest.
- Üldine karjatervise tase ja loomade heaolu paraneb.

Tegevus eesmärkide saavutamiseks:

- Rakendatakse süsteemset riskipõhist järelevalvet taimetervise, söödaohutuse ning loomade tervise ja heaolu nõuetekohasuse tagamiseks, sh tagatakse vajalikus mahus seire ja kontrollid riigipiiril ja tõhustatakse loomade heaolu reeglite järelevalvet põllumajandusloomade pidamisel, veol ja hukkamisel.
- Julgustatakse sektorit enam rakendama vabatahtlikke programmilisi tegevusi nagu taimekahjustajatega seotud riskijuhtimiskavad, loomaheaolu märgistus, kvaliteediprogrammid, loomataudide tõrjeprogrammid, karjateriseprogrammid jms, mis mõjutavad taime- ja karjatervist ning ekspordivõimekust.
- Võetakse kasutusele taimetervise barometer, et parandada ülevaadet valdkonnas toimuvatest muutustest, tagada taimekahjustajate levikuriskide varajane tuvastamine, tõhustada seire- ja ennetustegevusi.
- Soodustatakse kõrgemate loomatervise ja heaolustandardite rakendamist erinevate toetusskeemide kaudu.
- Jätkatakse AMRi riikliku programmiga loomatervise valdkonnas eesmärgiga järgida põhimõtet „Üks tervis" ning arendatakse süsteeme andmete kogumiseks ja analüüsimiseks antimikroobsete ravimite kasutamise kohta.
- Otsitakse võimalusi loomsete kõrvalsaaduste ringlusesse võtmiseks.
- Korrastatakse e-riigi võimalusi kasutades registreid, luuakse andmestruktuur vabatahtlikuks andmevahetuseks ettevõtjate ning riiklike organisatsioonide vahel, et vähendada aruandluse vajadust.

- Suurendatakse kõigi osapoolte teadlikkust taimetervisest ning loomade tervist ja heaolu mõjutavatest loomakasvatuse aspektidest nagu farmitehnoloogiad, söötmine, karjatervi-seprogrammid, loomaheaolu, bioturvalisus jt.

Tegevussuund 2 toetab ÜRO säästva arengu eesmärke:

TEGEVUSSUUND 3

Toiduohutus

Toiduohutuse tagamine on Eestis kõrgel tasemel. Seda soosivad head looduslikud ja klimaatilised tingimused ning puhta joogivee kättesaadavus. Kodumaist toitu hindab usaldusväärseks 91[7]% tarbijatest.

Eesti toiduohutusega seonduv õigusruum on reguleeritud peamiselt ELi õigusaktidega. Lisaks arvestatakse rahvusvahelist toidukaubandust reguleerivate *Codex Alimentariuse* standarditega. Toiduohutuse valdkonna õigusraamistik on välja kujunenud ja seda uuendatakse lähtuvalt uutest teadusandmetest ja riskiteguritest nagu e-kaubandus, otseturundus, globaliseerumine, tehnoloogiate areng, kliimamuutused, tarbijate toiduvalikud jne. Riskihindamise võimekuse tõstmiseks vahetatakse infot ja tehakse koostööd Euroopa Toiduohutusametiga ja teiste ELi liikmeriikide asutustega.

Uute riskitegurite tõttu peab järelevalveasutus oma tegevust pidevalt kohandama, arvestades toidusüsteemi kestlikkuse, tarbimistrendide ja teadusuuringute arengut. Järelevalve tõhususe suurendamiseks tuleb arendada IT- ja andmeanalüüsi võimekust, sh tulenevalt ELis kasutatavate infosüsteemide muutustest, ning rakendada kaasaegseid lahendusi, sh andmemudeleid ja tehisintellekti. Prioriteediks on otseste rahvatervise riskide maandamine, eelkõige bioloogilise ohutuse tagamine toidutarneahelas, ning valmisolek kiireks reageerimiseks toidutekkelistele haiguspuhangutele. Samas on ressursid pikaajaliste riskide (nt saasteained, lisaained, GMOd ja toiduga kokkupuutuvad materjalid) käsitlemiseks piiratud. Eelkõige napib ressursse hindamaks, kui palju erinevaid aineid inimesed toidu kaudu tegelikult saavad.

7 „Eesti elanike toidukaupade ostueelistused ja hoiakud" Eesti Konjunktuuriinstituut, 2024.

Oluliseks väljakutseks on kestliku toidukeskkonna arendamine. Tähelepanu tuleb pöörata tarbijate toiduohutuse alasele teadlikkusele ja oskusele teha teadlikult tervist toetavaid valikuid.

Eestis tekib elaniku kohta keskmiselt 127 kg toidujäätmeid aastas, mis on veidi alla Euroopa Liidu keskmise (131 kg elaniku kohta). ÜRO kestliku arengu eesmärk näeb ette, et aastatel 2015–2030 tuleb vähendada jaekaubanduse ja tarbijate tekitatud toidujäätmeid poole võrra.

Järelevalvetulemused näitavad, et toidukäitlejate teadlikkus toiduohutusest on üldiselt kasvanud, kuid on veel ebaühtlane, nt on toidualase teabe olukord üldises pildis nõuete vastavuse osas väga madal (67,3%). Kõige rohkem mittevastavusi tuvastatakse jätkuvalt väidetega toidualases teabes (2025.a on nõuetele vastavaks hinnatud 24% kontrollidest). Osad toidukäitlejad on lisaks kehtivate nõuete täitmisele juurutanud täiendavaid vabatahtlikke kvaliteedisüsteeme (nt ISO, BRC).

EESMÄRGID

- Eestis toodetud ja tarbitud toit on ohutu
- Tarbija teadlikkus toiduohutusest on kõrge ja tehtud valikud on tervist toetavad

Tegevus eesmärkide saavutamiseks:

- Rakendatakse mitmeaastasel kontrollkaval baseeruv süsteemne riskipõhine järelevalve ning panustatakse uute riskidega seonduva järelevalve arendamisse, sealjuures pööratakse suuremat tähelepanu pikaajalise mõjuga riskidele.
- Ekspordivõimekuse suurendamiseks viiakse ellu sihtkohariikide nõutavaid täiendavaid tegevusi, sh nõuetekohasuse kontrolli, seiret jms.
- Analüüsitakse ja vajadusel tõhustatakse toidutekkeliste nakkuspuhangute põhjuste väljaselgitamise süsteemi.
- Toetatakse toidukäitlejate toiduohutuse alaseid koolitusvõimalusi, tarbija toiduteadlikkust tõstetakse erinevate programmide ja kampaaniatega. Sihtrühmade toiduteadlikkuse suurendamiseks tõstetakse sidusrühmade teadlikkust (nt õpetajad).
- Analüüsitakse tarbija tervist toetavaid valikuid suunava märgisüsteemi loomist ja/või rakendamist, sealjuures arvestades võimalusel ELi ülest lähenemist. Samuti kaalutakse võimalust luua tarbijasõbralik teavitussüsteem käitleja toiduohutuse olukorrast (nt Smiley süsteem). Julgustatakse ja toetatakse sektorit enam rakendama vabatahtlikke kvaliteedisüsteeme (nt ISO, BRC).
- Suuremat tähelepanu pööratakse toiduga kokkupuutuvate materjalide ja esemete ohutusele.
- Toidujäätmete tekke vältimiseks tõstetakse ettevõtete ja tarbijate teadlikkust, edendatakse koostööd, ajakohastatakse vajadusel seadusandlust, toetatakse innovatsiooni ja teadus- ja arendustegevust ning soodustatakse toidu annetamist.

Tegevussuund 3 toetab ÜRO säästva arengu eesmärke:

TEGEVUSSUUND 4

Kvaliteetsed sisendid põllumajanduses

Põllumajandusmaa on Eestis üldiselt ekstensiivses kasutuses, kuid looma- ja taimekasvatuse intensiivsus on riigisiseselt ebaühtlane. See tekitab teatud piirkondades keskkonnasurvet ning teistes piirkondades võib osa põllumajandusmaast jääda kasutuseta.

Enam kui poole põllumajandusmaa sihtotstarbelise kasutamise eelduseks on toimivad maaparandussüsteemid, mis jätkuvalt vajavad korrastamist. Põllumajandusmaa on piiratud ressurss, mida ohustab maahõive, mis killustab ja vähendab põllumajandusmaad. Väärtuslikku põllumajandusmaad on oluline õiguslikult kaitsta, sest viljakas muld tagab toidujulgeoleku, võimaldab kohalikku toidutootmist ja vähendab sõltuvust impordist.

Eesti sordiaretuse põhirõhk on kohalikesse oludesse sobivate, haigus- ja kliimakindlate ning hea saagi ja kvaliteediga teraviljade, õlikultuuride, heintaimede, köögiviljade ning puuvilja- ja marjasortide aretamisel. Kasvanud on nõudlus proteiinikultuuride ja mahepõllumajandusse sobivate sortide järele. Sertifitseeritud seemne tootmine on kasvanud, kuid seda kasutatakse teiste riikidega võrreldes vähem. Kasvuruumi on sertifitseeritud seemnekartuli tootmisel. Jätkuvalt on probleemiks sordiomanike õiguste kaitse, sest puuduvad piisavad andmed kasvatatavate sortide kohta ning põllumehed ei teavita sageli kaitsealuste sortide seemnete omatarbeks kasvatamisest ega maksa selle eest sordiomanikele õiglast tasu.

Põllumajandusloomade aretus Eestis on kõrgel tasemel ning piimaveiste toodangunäitajad kuuluvad Euroopa Liidu kõrgemate hulka, kuigi veiste karjaspüsimise aeg on suhteliselt lühike. Samal ajal esineb mitme tõu puhul riske, mis võivad vähendada geneetilist mitmekesisust ja ohustada kohalike ning põlistõugude säilimist. Riik toetab tõuraamatu ja aretusregistri pidamist, jõudluskontrolli ning geneetilise väärtuse hindamist. Vaatamata pidamis- ja aretustoetustele on eesti maatõugu veis, eesti vutt, kihnu maalammas, eesti hobune, eesti raskeveohobune ning tori hobuse universaalsuund ja vana-tori suund jätkuvalt ohustatud tõu staatuses ning vajavad kultuuripärandi ja geneetilise mitmekesisuse säilimiseks erilist tähelepanu.

EESMÄRGID

- **Põllumajandusmaa pindala säilib või suureneb ja maa võimaldab mitmekesist põllumajandustootmist.**
- **Põllu- ja aiakultuuride sortide ja liikide ning taimse paljundusmaterjali valik on mitmekesine, kvaliteetne ja kohalikesse oludesse sobiv.**
- **Tõuaretusega on tagatud Eesti oludesse sobivad tõud ja geneetiline mitmekesisus.**

Eesmärkide saavutamiseks:

- Kõrge viljelusväärtusega põllumajandusmaa hoitakse põllumajanduslikus kasutuses ja välditakse selle hõlmamist ehitiste, taristu, metsastamise ja metsapuuistandike rajamisega.
- Maadele, millele põllumajanduses kasutust ei ole, otsitakse uusi kasutusviise, mis toetavad biomajanduse arengut või loodushoiueesmärke.
- Jätkuvalt soodustatakse hapestunud muldade neutraliseerimist ning toetatakse maaparandusinvesteeringuid, arvestades seejuures keskkonna- ja kliimaalaseid eesmärke ning riske.
- Edendatakse kohalikesse tingimustesse ja muutuvatesse kliimaoludesse sobivate, turunõudlusele vastavate ja ekspordipotentsiaaliga sortide aretamist ning resistentsusaretust.
- Toetatakse ja soodustatakse kultuuripärandi ja geneetilise mitmekesisuse seisukohast oluliste kohalike sortide kasutuses hoidmist ning säilitatakse ja uuritakse põllumajanduskultuuride, nende metsikute sugulasliikide ja rahvaselektsioonisortide geneetilist ressursi.
- Tegeletakse Eesti oludesse sobivate sortide sordilehte ja kaitse alla võtmisega ning osutatakse sordi registreerimis- ja majanduskatse läbiviimise teenust, et tagada sobivate sortide laiem valik.
- Tugevdatakse kaitsealuste sortide omanike õiguste kaitset.
- Soodustatakse loodusliku päritoluga istikute ja taimeseemnete kasvatamist ja kogumist ning sobiva taimse paljundusmaterjali tootmist.
- Propageeritakse Eestisse sobivaid tõuge, sh kohalikke ohustatud tõuge. Luuakse (ohustatud tõugude) geenipank. Toetatakse aretusühistuid tõuraamatu pidamisel ja jõudluskontrolli läbiviimisel.

- Loomakasvatuses julgustatakse uuenduslike lahenduste väljatöötamist ja IKT-lahenduste kasutuselevõttu.
- Edendatakse agroklimatoloogiat ja agrometeoroloogiat, et parandada kliima- ja ilmastikuriskide hindamist ja prognoosimist, toetada kliimamuutustega kohanemist, optimeerida tootmissisendite kasutamist vastavalt ilmastikutingimustele. Samuti maandatakse ilmastikust tingitud tootmis- ja keskkonnariske ning. arendatakse Eesti muutuvatesse agroklimaatilistesse tingimustesse sobivaid sorte, tõuge ja tootmistehnoloogiaid.

Tegevussuund 4 toetab ÜRO säästva arengu eesmärke:

TEGEVUSSUUND 5

Põllumajandussaaduste tootmine, väärindamine, turustamine

Eesti põllumajandusmaa on koondunud suurematesse ettevõtetesse, samas tegutseb suurte kõrval ka palju väikeseid põllumajandusettevõtteid. Sektori struktuuri mõjutavad maa piiratud kättesaadavus, kõrge kapitalivajadus ning tootmise madal kasumlikkus, mis raskendavad uute ettevõtjate ja noorte sisenemist sektorisse.

Arvestades mahemaa rohkust Eestis ja suurenevat nõudlust mahetoodangu järele ELis[8,9], on mahepõllumajandusliku tootmise arenguks palju potentsiaali. Arengut piirab mahetöötlemise ja turuarenduse mahajäämus. Mahetooraine väärindamise võimekus on ebapiisav ning mahetoodete regulaarne tarbimine siseturul on endiselt tagasihoidlik.

8 EU Agricultural Economic briefs.

9 REM korraldatud koolide ja lasteaedade mahetoitlustajate küsitlusest selgus, et kodumaine mahetooraine moodustab kõige sagedamini 25–50% kasutatavast mahetoorainest ning selle suuremat kasutamist piiravad peamiselt toodete kättesaadavus, ebapiisavad kogused ja hooajaline nappus.

Tööjõu tootlikkus on nii põllumajanduses kui ka toidutööstuses kasvanud, kuid jääb ELi keskmisele alla. Põllumajanduse ja toidutööstuse peamised kitsaskohad on madal lisandväärtus ja suur sõltuvus toorme ekspordist. Tootlikkus on kasvanud peamiselt suurtes, tehnoloogiliselt tõhusates ja uuenduslikes põllumajandusettevõtetes ning suurte ja väikeste ettevõtete tootlikkuse erinevus suureneb. Põllumajandussektori finantsseis on habras: ilma toetusteta on ettevõtjatulu valdavalt negatiivne ning sektori jätkusuutlikkust mõjutavad tugevalt hinnavolatiilsus, ilmastikuriskid, loomataudid ja tootmissisendite kallinemine. Eesti põllumajanduse ja toidutootmise kestlikkuse tagamiseks on oluline säilitada ettevõtete mitmekesisus nii suuruse kui ka tootmismahu poolest. See on eriti oluline kriisiolukordades, kus hajutatud tootmine vähendab riske, suurendab sektori toimepidevust ning toetab toidujulgeolekut.

Toiduainetööstuse ja joogitootmise ettevõtete, sh mahetöötlejate arv on kasvanud, kuid jätkuvalt piiravad sektori arengut väikesed tootmismahud, mastaabiefekti võimaldavate ettevõtete vähesus, napp investeerimisvõimekus ning piiratud suutlikkus iseseisvaks tootearenduseks ja innovatsiooniks. Väiksemate ettevõtete eeliseks on suurem tootmise paindlikkus. Toidutööstuse üks arengumootor on kodumaine tarbimine, kuid tarbijad on muutunud hinnatundlikumaks. Kohaliku toidu eelistamine on langustrendis ning suureneb vajadus tugevdada Eesti toidu kuvandit ja tõsta teadlikkust kohaliku toidu väärtusest.

Põllumajanduses ja toiduainetetööstuses hõivatute hulk väheneb. Probleemiks on nii kvalifitseeritud tööjõu kui hooajatööjõu puudus ning spetsialistide ja juhtide keskmise vanuse kriitiline kasv. Noorte (kuni 40-aastaste) juhtide osatähtsus põllumajanduslikes majapidamistes oli 2024. aastal 21%, mis viitab jätkuvale põlvkondade vahetuse väljakutsele. Paremad võimalused tegevuse alustamiseks on aianduses, kus saab tootmist alustada väiksemal pinnal, kuid ka nendes harudes on kapitalivajadus suur ja tootmisriskid kõrged. Noored ei huvitu põllumajanduse ja toidutööstuse töökohtadest ega vastava erihariduse omandamisest. Uute ettevõtete loomist põllumajanduses takistab põllumajandusmaa piiratus ja suur kapitalivajadus.

Tootjahindade kõikumine, tootmissisendite kallinemine ning ilmastiku- ja bioohutusriskid muudavad sektori sissetuleku aastate lõikes ebaühtlaseks. Sissetulekute stabiilsust aitavad tagada toetused ja maksuerisused, kuid sektori tugev sõltuvus toetusmeetmetest suurendab haavatavust ning vähendab investeerimisvõimet. Riskijuhtimise tähtsus on viimastel aastatel märkimisväärselt kasvanud.

Toidutarneahelas osalejate turujõud on ebaühtlane ning koostöö vähene. Seetõttu on turutõrgete korral Eestis kokkuostuhindade langus ELi keskmisest järsem. Jaekaubandus on kontsentreerunud ja seotud ELi üleste tarnijatega, mis tugevdab jaekaubanduse turupositsiooni võrreldes põllumajandustootja ja toiduainetööstusega. Arenguruumi on tarneahelate lühendamises ning Eesti toiduainesektori toodangu kasutamises avaliku sektoriga seotud toitlustuses.

Kuigi Eestis on ettevõtjate ühistegevuse kogemus väike, on ühistegevus ja ettevõtetevaheline koostöö viimasel kümnendil suurenenud. Kõige intensiivsem on ühistegevus piimasektoris, kus üle poole piimast ostavad kokku piimatootjate ühistud ja nendega seotud piimatööstused. Positiivne areng on toimunud ka tõuaretuses. Teraviljasektoris on ühistuid kõige rohkem, kuid paari suurema ühistu kõrval on ülejäänute turujõud väike. Teistes sektorites on ühistegevus nõrk.

Eesti toidukaupade väliskaubandust iseloomustab negatiivne kaubandusbilanss, suur toorme ekspordi osakaal ja tugev sõltuvus lähiturgudest. Enam kui kolmandiku põllumajandussaaduste- ja toidukaupade

ekspordist moodustavad töötlemata või madala töötlemisastmega tooted, mis piirab sektori lisandväärtuse loomist. Kuigi ekspordi sihtriikide arv on järjepidevalt kasvanud, suundub ligikaudu pool ekspordist endiselt Soome, Lätti ja Leetu. Samal ajal on suurenenud mahetoodete eksport, mille peamise osa moodustab teravili. Viimastel aastatel on suurenenud ka töödeldud mahetoodete eksport. Täiendavat ekspordipotentsiaali nähakse kõrgema lisandväärtusega toodetes, sh loomakasvatussaadustes.

EESMÄRGID

- Eesti toiduainesektor on konkurentsivõimeline nii sise- kui välisturul.
- Tootja positsioon turul on tugev.
- Eesti tarbijad eelistavad ja tarbivad Eestis toodetud toitu.

Eesmärkide saavutamiseks:

- Kasutatakse maksimaalselt ära EL ühise põllumajanduspoliitika pakutavaid võimalusi.
- Pakutakse ettevõtetele innovatsiooni tugiteenust ja arendatakse nõuandesüsteemi.
- Panustatakse ettevõtete ning teadus- ja arendusasutuste koostöö parendamisse, et soodustada teadmiste levikut ja innovatsiooni kõrgema lisandväärtusega toodete tootmiseks.
- Eelistatakse keskkonnahoidlikke tehnoloogiaid ning tootlikkuse kasvule suunatud uuenduslikke ja digitaliseerimist soodustavaid investeeringuid.
- Põllumajandussaaduste tootmises ja toiduainetööstuses panustatakse tootmismahtude suurendamisse, tootmistehnoloogia uuendamisse, teadus- ja arendustegevusse ning ressursitõhusate tehnoloogiate rakendamisse, et suurendada riigi põhitoiduainetega isevarustatust, luua eeldused ekspordivõimekuse kasvuks ning säilitada ettevõtete paindlikkus vastata turu- ja tarbimistrendidele.
- Edendatakse ringbiomajanduse põhimõtete rakendamist, soodustatakse põllumajanduse ja toidutootmise kõrvalsaaduste ringlussevõttu ning põllumajanduse ja toidutööstuse tööstussümbiooside kujunemist.
- Kogutakse ja avalikustatakse turuinfot, et tugevdada põllumajandustootjate positsiooni turul.
- Kasutatakse finantsinstrumentide võimalusi, et soodustada noorte põllumajandustootjate ning toidutööstuse mikro- ja väikeettevõtete ligipääsu kapitalile.
- Kaalutakse ühise riskifondi loomist ning käibekapitali- ja pangalaenude refinantseerimise, garantii- ja käendusskeemide rakendamist.
- Rahastatakse kindlustustoetust mahus, mis motiveerib erasektori algatustel põhinevate jätkusuutlike ja toimivate teenuste väljatöötamist.
- Erakorralisi meetmeid rakendatakse juhul, kui on tekkinud kriis või kriisioht ning tuleb kasutada sihipäraseid meetmeid, et vältida hindade järsku langust ja/või leevendada selle tagajärgi või hüvitada loomahaiguste, taimekahjustajate leviku või ebasoodsate ilmastikutingimuste tõttu tekkinud kahju.
- Rakendatakse meetmeid, mis motiveerivad noori suunduma valdkonda.

- Kasutatakse senisest paremini ära ELis tunnustatud tootjaorganisatsioonidele loodud võimalusi oma toodangu turustamiseks ja hinnaläbirääkimiste pidamiseks. Käivitatakse tulundusühistute arenguprogramm.
- Panustatakse kohalike turgude ja lühikeste tarneahelate arengusse, suurendatakse kohaliku toidu osakaalu avalikus sektoris, nt koolikava meetmes eelistatakse kohaliku (sh hooajalist puu- ja köögivilja) toodangu pakkumist.
- Tugevdatakse Eesti toidu usaldusväärset ja eksporti toetavat kuvandit.
- Tagatakse administratiivne, poliitiline ja diplomaatiline tugi uute eksporditurgude avamiseks ja avatuna hoidmiseks.
- Toetatakse ettevõtete rahvusvahelistumist ja ekspordivõimekuse kasvu läbi sihtturgudele suunatud müügiedendustegevuste.
- Pööratakse tähelepanu põllumajandustootjate ja toiduainetööstuse teadlikkuse tõstmisele seoses põllumajandustoote ja toidu tarneahelas ebaausa kaubandustava tõkestamise seaduses sätestatuga. Tõhustatakse ebaausate kauplemistavade kasutamise tõkestamist ja järelevalvet.
- Viiakse ellu tegevusi kohaliku toiduainetetööstuse sortimendi laiendamiseks ja Eesti toidu positsiooni tugevdamiseks jaekaubanduses.
- Kasutatakse maksimaalset ära digitaalse andmemajanduse võimalusi.

Tegevussuund 5 toetab ÜRO säästva arengu eesmärke:

TEGEVUSSUUND 6

Maa- ja rannapiirkonna areng

Sarnaselt teistele ELi liikmeriikidele seisavad ka Eesti maapiirkonnad silmitsi struktuursete probleemidega nagu hajaasustusega piirkondade arenguväljakutsed, rahvastiku vananemine ja vähenemine, atraktiivsete ja hästitasustatud töökohtade vähesus, tööjõu ja oskuste nappus, arvestatav hooajatööjõu vajadus ning teenuste kehv kättesaadavus. Maapiirkondade väljakutsed on osa laiemast regionaalsest ebavõrdsusest, kus arengulõhe eelkõige Harjumaa ja teiste piirkondade vahel püsib. Suur väljakutse on sotsiaalse ja materiaalse heaolu tagamine ning kvaliteetsete ja mitmekülgsete teenuste kättesaadavuse parandamine maapiirkonnas. Samuti on oluline kogukondade elujõu tagamine idapiirialadel.

Maapiirkonna ettevõtjaid iseloomustab väike investeerimisvõime, mis tuleneb piiratud ligipääsust kapitalile. Erinevate sektorite ressursside ja tehnoloogiate kombineerimine ning ressursitõhususe kasv (sh biomajanduse valdkonnas, kus Eesti potentsiaal on alakasutatud) on üha olulisem uute väärtusahelate kujundamisel.

Eesti maapiirkonnas tegutsevad aktiivsed kohalikud kogukonnad, mille arengut on soodustanud kogukonna juhitud ja kohalikul arengul põhinev nn alt üles lähenemine (*community-led local development, CLLD*). See on osutunud tõhusaks vahendiks kohaliku suutlikkuse ja sotsiaalse kaasatuse suurendamisel, vaesuse vähendamisel, maamajanduse edendamisel, kohaliku ettevõtluse arendamisel ja lisandväärtust loovate töökohtade loomisel.

EESMÄRGID

- Maapiirkonna elanikkond on aktiivne ja elujõuline.
- Maapiirkonnas on kasvava lisandväärtusega mitmekesine ettevõtlus.

Eesmärkide saavutamiseks:

- Tagatakse maapiirkonna elu- ja ettevõtluskeskkonna terviklik areng.
- Pööratakse tähelepanu maapiirkonna taristu arendamisele, tõmbekeskuste terviklahenduste ning maa- ja linnapiirkondade sidustamist soodustavate tegevuste arendamisele.
- Toetatakse kvaliteetsete teenuste kättesaadavust.
- Toetatakse noorte elutingimuste parendamist ja eluasemega seotud finantseerimise takistuste leevendamist väljaspool suuremaid linnapiirkondi.
- Jätkatakse piirkonnaspetsiifiliste programmide rakendamisega.
- Jätkatakse põllumajandust ja maaelu laiemale avalikkusele tutvustavate sündmuste (nt avatud talude päev) korraldamist avaliku ja erasektori koostöös.
- Parendatakse maaelu võimalusi tutvustava teabe kättesaadavust.
- Toetatakse töö- ja ümberõppevõimaluste loomist.
- Toetatakse ettevõtluse alustamist maapiirkonnas.
- Edendatakse maaturismi, propageerides maapiirkondade puhast loodust, vaikust ning puhkamisvõimalusi.
- Edendatakse ja toetatakse ühistegevust ja koostööd.
- Toetatakse ettevõtlusinvesteeringute elluviimist ning soodustatakse finantsinstrumentide laialdasemat kasutamist.
- Edendatakse lisandväärtust loovaid tegevusi ja valdkondi (biomajandust, ringmajandust, ökoturismi, innovaatilisi tootmisviise, väärindatud toodete eksporti vms).
- Koolituste abil toetatakse noorte ettevõtlusega alustamist, ettevõtluses jätkamist ja ettevõtlusalaste teadmiste omandamist.
- Toetatakse põlvkondade vahetust maapiirkonna ettevõtluses.
- Jätkatakse LEADER-tüüpi CLLD lähenemisviisi rakendamist.
- Tegutsetakse kõiki ministeeriume jt osapooli kaasates selleks, et maapiirkonna erisustega arvestavad ning sealsesse arengusse panustavad lisaks põllumajandus- ja kalandusvaldkonnale kõik poliitikavaldkonnad (inglise keeles *rural proofing*).

Tegevussuund 6 toetab ÜRO säästva arengu eesmärke:

TEGEVUSSUUND 7

Teadus ja innovatsioon ning teadmussiire

Eestis on head võimalused nii kutse- kui ka kõrghariduse omandamiseks põllumajanduse, kalanduse, toidutoomise kui ka laiemalt maamajanduse valdkonnas. Valdkondliku teadmussiirde, nõuande ja innovatsiooni toetamiseks rakendatakse Eesti põllu- ja maamajanduslikku teadmussiirde ja innovatsioonisüsteemi (AKIS), mille eesmärk on tõsta sektori lisandväärtust ja innovatsioonivõimekust ning pakkuda ettevõtjatele ühe ukse põhimõttel toimivaid teadmussiirde-, nõuande- ja innovatsiooniteenuseid. Teadmussiiret ja innovatsiooni toetavad muu hulgas METK, kalanduse teabekeskus, maakondlikud arenduskeskused, teadus- ja arendusasutused ning erinevad rahvusvahelised ja siseriiklikud koostööprojektid. Toetatakse teadus- ja arendustegevust, rakendusuuringuid, innovatsioonikoostööd ning sektori vajadustest lähtuvate digilahenduste arendamist.

Samas on mõningaid kitsaskohti. Probleemiks on vananev tööjõud ja kvalifitseeritud tööjõu nappus. Nõustajate järelkasv on ebapiisav, mis mõjutab nõuandeteenuse ja ekspertteabe kättesaadavust. Nõustajate koolitamisele on vaja pöörata suuremat tähelepanu. Mikrokraadid, täienduskoolitused ning tehnoloogiate, digi- ja roheüleminekutega seotud teadmised on vajalikud. Sektori jaoks vajalikes spetsiifilistes valdkondades on vaja arendada nõustajate kompetentse, samuti on vaja laiendada nõuandesüsteemi kaasatavate nõustajate ja ekspertide ringi.

Teadus- ja arendusasutuste, ettevõtete ning järelevalveasutuste vahel on vaja edendada koostööd, et anda hoogu uuenduslike lahenduste ja järelevalveasutuste oskusteabe ja sellel põhinevate

teenuste jõudmisele ettevõtetesse. Valdkondlikud e-teenused ja andmekogud vajavad senisest paremat koordineerimist ning sidusamat arendamist, et tagada infosüsteemide koostoime era- ja avaliku sektori vahel. Kuigi loodud on mitmeid uusi digilahendusi nagu e-põlluraamat, taimetoitainete bilansi tööriistad, erinevad andmelahendused ja seireplatvormid, on süsteemid sageli killustatud, andmed ei liigu piisavalt sujuvalt ning kasutajavaade ei ole terviklik. Seetõttu on oluline tugevdada andmepõhist juhtimist, parandada andmete kvaliteeti ja ristkasutust ning arendada digitaristut viisil, mis vähendab halduskoormust, toetab ettevõtjate otsustusvõimet ja suurendab teadmussiirde tulemuslikkust. Lisaks andmete kvaliteedi ja kättesaadavuse ning ristkasutusvõimaluste tagamisele on vaja arendada teenuseid, mis võimaldavad tehisintellekti kasutuselevõttu andmete väärindamiseks avalikus- ja erasektoris.

EESMÄRK

- **Teadmiste loome ja teadmussiire toetab põllumajanduse, kalanduse ja toidutootmise valdkonna eesmärkide saavutamist.**

Eesmärgi saavutamiseks:

- Rakendatakse terviklikku, paindlikku ja hästi kättesaadavat teadmussiirde- ja innovatsioonisüsteemi (AKIS), millega tagatakse uusima sõltumatu kodu- ja välismaise teadus- ja tehnoloogilise teabe jõudmine laia sihtgrupini (tootjad, töötlejad, alustavad ettevõtjad jt). Teadmussiirde sihtgruppi laiendatakse ka tarbijatele.
- Toetatakse koolitajate, nõustajate ja järelevalveasutuste pädevuste arendamist.
- Leitakse võimalusi põllumajanduse, kalanduse ja toidutootmisega seotud teadus- ja arendusprogrammide, rakendusuuringute ja seire rahastamiseks.
- Toetatakse teaduslaborite, katsebaaside tehnika ja seadmete ajakohastamist.
- Tugevdatakse tugiteenuseid ELi rahastamisprogrammide võimaluste paremaks kasutamiseks.
- Ergutatakse koostööd erinevate osapoolte vahel, sh teadus- ja järelevalveasutuste ning esindusorganisatsioonidega.
- Kasutatakse laialdasemalt tehisintellekti võimalusi, et luua uusi teenuseid ja tõsta ettevõtete konkurentsivõimet ning kestlikkust.
- Kujundatakse nii sektori kui üksikettevõtete vajadustele vastav teadmussiirde tugisüsteem.
- Tugevdatakse valdkondade muuseumide rolli hariduses ja põllumajanduse ajaloolise mälu hoidjana ja minevikukogemuse tulevikuga sidujana.

Tegevussuund 7 toetab ÜRO säästva arengu eesmärke:

TEGEVUSSUUND 8

Kestlik kalandus

Veekogude rohkus ja looduslikud tingimused tagavad Eestis suhteliselt hea ja mitmekesise kalavaru ning selle loodusliku taastootmise. Samas on keskkonnamuutuste ja inimtegevuse tõttu koelmupaikade arv oluliselt vähenenud. Halvas seisus on ca 50% kalapopulatsioonidest, mida mõjutavad eelkõige ebapiisavad ja halvenenud koelmud, ebaseaduslik püük, püügivahendite vähene selektiivsus, liigne püügikoormus ranna- ja sisevetel ning üha enam ka kormoranide ning hüljeste mõju.

Läänemere traalpüük on tänu investeeringutele muutunud elujõuliseks, kuid arengut piirab traallaevastiku kõrge vanus. Kaugpüügi arengut piiravad eelkõige püügivõimsus ja laevastiku vananemine. Kalandussektori teistes harudes on väikeste püügikoguste, kala vähese väärindamise ning kala- ja vesiviljelustoodete tootmis- ja töötlemisvõimsuse alakasutuse tõttu keskmine tulu väike ja investeerimisvõimekus madal. Traalpüügi ühistegevus on hoogustunud, loodud on kalanduse tootjaorganisatsioonid ja keskühistu, kuid ranna- ja sisevete kalapüügis ei ole ühistegevus veel väga levinud. Maismaa vesiviljelus on killustunud, väikese tootmismahu juures kasutatakse palju erinevaid tootmisviise, samas nähakse uusi arenguvõimalusi merevesiviljeluses. Kogu sektoris on probleemiks tööjõu vananemine, erialaspetsialistide ja oskustööjõu puudus ning kalanduse valdkonna vähene atraktiivsus noorte hulgas.

Kalapüügilubade, püügiregistrite ja andmevahetuse jaoks on loodud elektroonilised lahendused, mis on aidanud kaasa järelevalve tõhustamisele ja andmete paremale kogumisele. Samas on kutselises ranna- ja sisevete kalapüügis e-lahenduste kasutamine endiselt ebaühtlane ning vajab täiendavat arendamist ja kasutajatoe tugevdamist. Kalanduse infosüsteemide killustatus ning vajadus sidusamate

digiteenuste järele on jätkuvalt probleemiks, mistõttu vajab edasi arendamist ühtne ja kasutajasõbralik kalanduse digiteenuste keskkond.

Ranna- ja sisevete kalandust on edukalt arendatud kogukonna juhitud ja kohalikul arengul põhineva nn alt üles lähenemise meetodiga, kuid kalasadamad ja lossimiskohad vajavad jätkuvalt investeeringuid infrastruktuuri parandamiseks, seadmetega varustamiseks ja multifunktsionaalsuse edendamiseks.

Harrastuspüügi korraldamisel tuleb paremini tasakaalustada kalavarude kaitse ja püügivõimaluste kättesaadavust ning arendada taristut, et vähendada survet üksikutele püügialadele. Harrastuskalastajate huvi ja kulutused loovad märkimisväärset sotsiaal-majanduslikku mõju, kuid valdkonna katusorganisatsiooniline võimekus on piiratud.

Eestis on kalatarbimine elaniku kohta jätkuvalt väiksem kui Euroopa Liidus keskmiselt. See tähendab, et suur osa kalandussektori ja kalatööstuse toodangust on suunatud ekspordile. Ekspordis on jätkuvalt suur osakaal madala töötlemisastmega toodetel, eelkõige külmutatud kalal, mis piirab lisandväärtuse kasvu. Ettevõtete investeeringud innovatsiooni ja tootearendusse on olnud suhteliselt tagasihoidlikud, mistõttu tuleb toetada kõrgema lisandväärtusega kalandustoodete arendamist, töötlemisvõimekuse suurendamist ning uutele turgudele sisenemist.

EESMÄRGID

- **Keskkonnateadlikult ja jätkusuutlikult kalavarusid majandades on kalavarud heas seisus.**
- **Keskkonnateadlik harrastuspüük kasvab.**
- **Kalandus- ja vesiviljelussektor on jätkusuutlik ja konkurentsivõimeline.**
- **Kalandus- ja vesiviljelussektori toodang on kvaliteetne, kõrge lisandväärtuse ja suure ekspordipotentsiaaliga.**

Eesmärkide saavutamiseks:

- Tehakse uuringuid varudega tasakaalus olevate püügivõimaluste ning asjakohaste püügireeglite kehtestamiseks. Jätkatakse püügikoormuse optimeerimise meetmete rakendamist.
- Toetatakse püügivahendite selektiivsuse suurendamist ja soovimatu kaaspüügi (sh mereimetajad ja linnud) vähendamist.
- Toetatakse koelmute ja elupaikade taastamist, kalade rändeteede avamist ning kalade asustamist.
- Toetatakse harrastuspüügiks vajaliku infrastruktuuri rajamist ning keskkonnahoiualase info levitamist. Soositakse harrastuskalapüügi vabaühenduste laienemist ja tugevnemist.
- Kalapüügi seire ja järelevalve tõhustamiseks muudetakse andmevahetus elektroonseks.
- Jätkatakse kalapüügireeglite lihtsustamist ning vähendatakse rikkumismenetlustele kuluvat aega.
- Vabatahtlikke kaasatakse järelevalves hoogtöödesse (nt kudejõgede valve).

- Toetatakse ühisinvesteeringuid ja algatusi, mille tulemusena saavutatakse sektoris mastaabisääst ja konkurentsieelised.
- Toetatakse keskkonnasõbralike ja energiasäästlike tehnoloogiate kasutuselevõttu ning ressursside tõhusamat kasutust maismaa vesiviljeluses (nt akvapoonika).
- Merevesiviljeluses arendatakse vetikate ja karpide kasvatamist, rakendatakse multitroofset vesiviljelust (vetikate, karpide ja kalade kasvatamine koostoimes) ning tehakse rahvusvahelist koostööd.
- Suurendatakse merekalakasvanduse toodangu juurdekasvu, eelistades selleks keskkonnasäästlikke tehnoloogiaid.
- Uute vesiviljelussuundade arendamiseks kogu väärtusahela ulatuses (kasvatamine, toorme väärindamine, turustamine) luuakse temaatiline uuringuprogramm.
- Toetatakse keskkonnasäästlikku tootmist, tootlikkuse tõstmist ja lisandväärtuse kasvu, võttes kasutusele uusi arenguid võimaldavaid tehnoloogiaid ja digilahendusi ning tehes koostööd teadus- ja arendusasutustega, sh rahvusvaheliselt.
- ELis turustatavatele kalapüügi- ja vesiviljelustoodetele tagatakse võrdsed ekspordi️tingimused ning soositakse uute turgude leidmist (nt Aasias ja Aafrikas).
- Arendatakse lühikesi tarneahelaid ja tarbijateadlikkust ning propageeritakse kala- ja vesiviljelustoodete tarbimist.
- Õppekavade kaasajastamisel ja täiendusõppe korraldamisel tõhustatakse koostööd teadus- ja haridusasutuste, ettevõtete ja avaliku sektori vahel.
- Toetatakse erialaspetsialistide ja konsulentide pädevuse suurendamist ning ettevõtjate ja töötajate kohanemist ühiskonnas (nt digitaalsete oskuste areng), sh kalandusvaldkonnas aset leidvate muutustega (nt orienteeritus kõrgema lisandväärtuse loomisele väärtusahelas).
- Edendatakse ranna- ja sisevetepüüki nii, et püügitegevusest sõltuvad kalurid saavutavad rahuldava elatustaseme ja nende investeerimissuutlikkus kasvab.
- Ranna- ja sisevete kalandust edendatakse kogukonna juhitud kohaliku arengu (CLLD) meetodi abil, mis võimaldab arvestada kalanduspiirkondade erisustega nii püügitegevuses ja selleks vajalikus taristus, saagi väärindamises ja selleks vajalike koostöövormide elavdamises kui ka uudsete tegevuste rakendamisel erinevates sinise majanduskasvu valdkondades (nt rannikuturism, merebiotehnoloogia, merevesiviljelus).
- Valdkonna ettevõtete omavahelise parema koostöö ning ranna- ja sisevete kalanduse ühtlase arengu tagamiseks jätkatakse koordineerivat tööd, teavitus-, koolitus- ja nõustamistegevustega Kalanduse Teabekeskuses.

Tegevussuund 8 toetab ÜRO säästva arengu eesmärke:

TEGEVUSSUUND 9

Toidujulgeolek

Toidujulgeolek tähendab, et igal inimesel on tava-, kriisi- kui ka sõjaolukorras ligipääs piisavale ja ohutule toidule. Toidujulgeoleku moodustavad kolm strateegilist tegevussuunda:

1. **Isevarustatus ja tarneahelate terviklikkus** – tagamaks riigisisene piisav toidu tootmise võimekus ja minimeerimaks sõltuvust pikkadest tarneahelatest.
2. **Konkurentsivõime** – tagamaks kohalik tootmisvõimekus kriisisituatsioonides, tuleb arendada tugevat ja elujõulist ettevõtlusstruktuuri, mis on valmis toidutootmist jätkama ka välisturgude äralangemisel ning häirete korral teistes elutähtsates teenustes.
3. **Kriisikindlus** – tagamaks olulistes väärtusahelates ja ettevõtetes toimepidevus ning vastupanuvõime erinevatele kriisidele, sh varude olemasolu ja valmisolek tegeleda loomataudidega ning toidu jõudmine inimesteni ka kriisides.

Toidu kättesaadavus on Eestis olnud pikka aega stabiilne toimiva siseturu, ettevõtjate konkurentsivõime ja avatud rahvusvaheliste kaubandussuhete tõttu. Kuni Venemaa agressioonisõjani Ukrainas käsitleti toiduga varustatust poliitikas peamiselt osana ELi ühise põllumajanduspoliitika (ÜPP) raamistikust, mille üks eesmärk on tagada stabiilne toidutootmine ja toiduturg. Viimaste aastate kriiside kaskaad (tarneahelate häired, energia- ja inflatsioonisurve, loomataudipuhangud ning sõjalis-geopoliitilised riskid) on näidanud, et toidujulgeolek tuleb lõimida laiapõhjalise riigikaitse võimekustesse ja varustuskindluse

programmidesse. Toidujulgeoleku tagamine ei sõltu üksnes toidu olemasolust, vaid ka tootmissisendite, energia, logistikavõimekuse, andmeside, külmaahela, tööjõu ja toimivate tarneahelate kättesaadavusest.

Suurim lahendamist vajav probleem on see, et tänase valmidusega ei ole toidujulgeoleku eesmärk konventsionaalse sõja korral saavutatav ning ka pikemaajaline hübriidsurve võib kaasneva mõjuna elanike toiduga tagamise peatada. Tugeva impordisõltuvuse risk nii kriitiliste tootmissisendite kui valmistoidu näol võib realiseeruda läbi tarneahelate ka siis, kui konflikt ise asub meist kaugel. Täiendavaks riskiks on toidusektori ettevõtete sõltuvus teistest elutähtsatest teenustest, eelkõige elektri-, side- ja transporditaristust.

Teine keskne takistus on sektori nõrk konkurentsivõime ja majanduslik ebastabiilsus. Ettevõtjatel puudub suutlikkus teha julgeoleku-, toimepidevuse ja keskkonnariskide maandamiseks vajalikke investeeringuid. Selleks tuleb üheaegselt tõsta nii konkurentsivõimet kui ka mittetootlike investeeringute (toimepidevus) võimekust.

EESMÄRGID:

- Tagada piisav ja ohutu toit igas olukorras.

Eesmärkide saavutamiseks:

- Tugevdatakse või hoitakse põhitoidugruppide ulatuses isevarustatust ja kriitiliste sisendite kättesaadavust.
- Tugevdatakse toidusektori kriisitaluvust ja toimepidevust, et tagada toidutootmise jätkumine raskete häirete korral. Maandatakse ristsõltuvusest tulenevaid riske seoses teiste elutähtsate teenustega.
- Luuakse riiklikud eeldused ja toetusmehhanismid toidujulgeoleku seisukohalt kriitiliste investeeringute ning võimekuste arendamiseks olukordades, kus turupõhine sekkumine ei ole piisav.
- Soodustatakse investeeringuid sõnnikumajandusse, digestaadi töötlemisse ja ringväetiste tootmiseks ning kasutamiseks laiemalt.
- Arendatakse toidutootmiseks vajalike sisendite ja toiduvarude planeerimise ja juhtimise süsteemi viisil, mis toetab toimepidevust, võimaldab varude paindlikku suurendamist eelhoiatuse korral ning arvestab varude hoiustamise ja kasutuselevõtu riskipõhise korraldusega.
- Edendatakse kriisieelset koostööd erasektori juhtidega. Uute julgeoleku riske maandavate kohustuste võtmine tugineb tugevatele suhetele, usaldusele ning ühistele plaanidele ja arusaamadele.
- Arendatakse riskide ennetamise, seire, prognoosimise ja juhtimise süsteeme, et suurendada valmisolekut taimekahjustajate ja loomahaiguste leviku, ilmastikuriskide, tarnehäirete ja julgeolekuohtude korral.

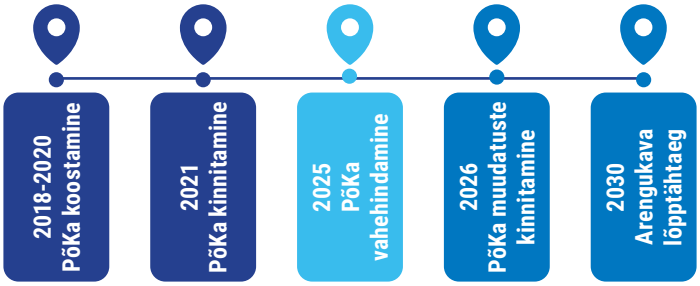
4. Arengukava elluviimine

Vastutus ja elluviimine

Arengukava elluviimist juhib Regionaal- ja Põllumajandusministeerium.

Põllumajanduse ja kalanduse arengukava aastani 2030 viiakse ellu peamiselt kahe programmi[10], biomajandus ja toiduohutus kaudu. Maaelu puudutavaid tegevusi viiakse ellu regionaalarengu programmi kaudu, kus planeeritakse regionaalarengut edendavad tegevused tervikuna. Programmides määratakse kindlaks tegevused, tegevuste eesmärgid, vastutajad, eelarved ja mõõdikud, järgides riigieelarve seadust.

Arengukava viiakse ellu põllumajandusega, kalandusega, toiduainetööstuse ning maa- ja rannapiirkondade arengu teemadega seotud riigi, erasektori, kolmanda sektori osapoolte ning teadus- ja arendusasutuste koostöös.

10 Valdkondlikud programmid | Regionaal- ja Põllumajandusministeerium

Aruandlus ja ülevaatamine

Arengukava aruandlus toimub iga-aastase tulemusaruande kaudu. Arengukava aja- ja asjakohasus vaadatakse regulaarselt üle arengukava juhtkomisjonis.

Maksumuse prognoos

Arengukava elluviimist rahastatakse riigieelarvest, tagades selle kooskõla riigi eelarvestrateegiaga (RES). Arengukava eeldatav kogumaksumus aastatel 2020–2030 on umbes 4,7 miljardit eurot. Täpsem maksumuse prognoos koostatakse iga aasta riigieelarve planeerimise käigus.

Seosed teiste arengukavadega

PõKa eesmärgid ja tegevussuunad on lõimitud järgmiste arengudokumentidega, et aidata kaasa oma valdkonnas nende mõjueesmärkide saavutamisele:

- Strateegia „Eesti 2035“
- Muudame maailma: säästva arengu tegevuskava aastaks 2030
- „Kliimapoliitika põhialused aastani 2050“ ning „Kliimamuutustega kohanemise arengukava aastani 2030“
- Euroopa Liidu biomajanduse strateegia (2025)
- „Mikroobide antibiootikumiresistentsuse vähendamise tegevuskava veterinaarmeditsiini valdkonnas“ (2026–2032)
- Euroopa Liidu ühise põllumajanduspoliitika strateegiakava 2023–2027
- Euroopa Merendus-, Kalandus- ja Vesiviljelusfondi rakenduskava 2021–2027

„Põllumajanduse ja kalanduse valdkonna arengukava aastani 2030“ väljatöötamise eest vastutas Regionaal- ja Põllumajandusministeerium ning protsessis osalesid teised ministeeriumid (Keskkonnaministeerium, Sotsiaalministeerium, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, Haridus- ja Teadusministeerium, Rahandusministeerium), Riigikantselei, koostööpartnerid ja valdkonna huvirühmad. PõKa 2030 koostamise protsessi panustas vähemalt 140 organisatsiooni ja/või selle allüksust, sh ettevõtlusorganisatsioonid, keskkonna- ja kogukonnaühendused, ülikoolid ja riigiasutused.

Väljaandja: Regionaal- ja Põllumajandusministeerium

Kujundus ja küljendus: OÜ Ecoprint

Fotod: Eestimaa Talupidajate Keskliit, Eesti Põllumajandus-Kaubanduskoda, Eesti Maaülikool, Reigo Teervalt

2026

ISBN 978-9949-698-54-7